

Mora'da XVIII. yüzyılın ortalarına ait Morali Hacı Beşir Ağa Camii (Machiel Kiel fotoğraf arşivi)

dan kalktı. Bugüne çoğunlukla kötü halde cami ve hamam harabelerinin parçaları ulaşabildi. Son birkaç yıldır bazı tarihî eserlerin görünüşü kurtarma amaçlı restorasyon çalışmaları başlatıldı (Gördüs Sezâî Tekkesi Türbesi, Argos Morali Beşir Ağa Camii ve özellikle Navarin'deki III. Murad Camii).

XVI-XIX. yüzyıllar arasında Mora, klasik Osmanlı edebiyatı ve şiirine mütevazı bir katkıda bulunmuştur. XVI. yüzyılda Arkadia'da (Kyparissia) yaşayan ve burada ölen Mezzistrelî Firdevsî ve Koronlu Kıyâmî gibi şairler, XVII. yüzyılda Gördüslü şair Hüseyin, yine Gördüslü şair, mutasavvıf ve Gülşeniyîye tarikatının bir kolu olan Sezâiyye'nin kurucusu Hasan Sezâi-yî Gülşenî gibi isimler dikkat çeker. XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın ilk döneminde, 1770 ihtilâlinde geriye çok değerli bir eser bırakan Tripoliçeli Süleyman Penah Efendi (*Mora İhtilâli Tarihçesi*), Türkçe, Farsça ve Yunanca şiirler yazan Anabolulu Mehmed Emin Sabri Efendi, münevver-şair ve siyaset adamı Tripoliçeli Abdurrahman Sâmî Paşa, Sâmî Paşa'nın da yetiştiği önemli edebiyat halkasını oluşturan Halvetiyye'nin şeyhinin oğlu Necib Ahmed Efendi gibi fikir ve edebiyat ustaları vardır. Kazasker Hamid Efendi'nin kızı, Mevlevî dervişi ve şair Leylâ Hanım da aslen Moralıdır. Morali birçok asker ve siyaset adamı arasında en önemli isim Mora valisi ve daha sonra sadrazam olan Topal Osman Paşa'dır. Bu aileden gelen Râtib Ahmed Paşa'nın en büyük torunu Nâmîk Kemal'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *TD*, nr. 10, 80, 367, 605, 607; BA, *MAD*, nr. 561, 5354, 7217; TK, *TD*, nr. 15, 20, 24; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 275-376, 580-610; B. Randolph, *The Present State of the Morea Called Anciëntly Peloponnesus*, Oxford 1686; A. de la Motraye, *Voyage du Sr. de La*

Motraye en Europe, Asie et Afrique, La Haye 1727, I, 462; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât, 1656-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 39, 197-198, 206-207, 545-547, 585-587; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1830; J. Ph. Fallmerayer, *Geschichte der Halbinsel Morea Während des Mittelalters*, Stuttgart 1830-36, I-II; L. von Ranke, "Die Venezianer in Morea (1685-1715)", *Historisch-politische Zeitschrift*, Vaduz 1833-36, II, 405-502; G. Finlay, *Greece under Ottoman and Venetian Domination*, London 1856, tür.yer.; Mazaris, *Epidimîa Mazari en Aidon* (ed. ve trc. A. Ellissen, *Analekten der mittel-und neugriechischen Literatur* içinde), Leipzig 1860, IV, 230, 239; K. Delegianness, *Apomnemoneumata*, Athens 1957, I-III; B. Brue, *Journal de la campagne que le grand vesir Ali Pacha a faite en 1715 pour la conquête de la Morée* (ed. A. Dumont), Paris 1870; W. Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece (1204-1566)*, New York 1908, s. 27-210, 377-511; a.mlf., *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921, s. 57-109, 355-427; N. Iorga, *Chronique de l'expédition des turcs en Morée 1715*, Bucarest 1913; A. Bon, *Le Péloponnèse byzantin jusqu'en 1204*, Paris 1951; a.mlf., *La Morée franque, recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe (1205-1430)*, Paris 1969, I-II; T. H. Papadopoulos, *Studies and Documents Relating to the Greek Church and People under Turkish Domination*, Wetteren 1952; C. M. Woodhouse, *The Greek War of Independance: Its Historical Setting*, London 1952; K. Andrews, *Castles of the Morea*, Princeton 1953; F. Thiriet, *La Roumanie vénitienne au moyen âge*, Paris 1968, tür.yer.; U. Wolfart, *Die Reisen des Evliyâ Celebi durch die Morea*, München 1970; T. Jochalas, *Über die Einwanderung der Albaner in Griechenland*, München 1971, s. 89-106; V. Kremydas, *Le commerce de Péloponnèse au XVIIIe siècle (1715-1792) sur la base des archives françaises*, Athènes 1972; D. Zakythinis, *Le despotat grec de Morée* (ed. C. Malthéou), London 1975; W. F. von Löhneysen, *Mistra: Griechenlands Schicksal im Mittelalter: Morea unter Franken, Byzantinern und Osmanen*, München 1977; M. W. Weithmann, *Die slavische Bevölkerung auf der griechischen Halbinsel Ein Beitrag zur historischen Ethnographie Südosteuropas*, München 1978; B. Kitsiki Panagopoulos, *Cistercian and Mendicant Monasteries in Medieval Greece*, Chicago 1980; J. C. Alexander, *Toward a History of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands*, Athens 1985; a.mlf., *Brigandage and Public Order in the Morea*, Athens 1985; a.mlf., "Duo othomanska katasticha tou Moria, 1460-1463", *Peloponnesiaka*, Annex 5, Athens 1977, s. 178-188; V. Panayotopoulos, *Plitismós kai oikismoi tis Peloponnisou (13os-18os aiónos)*, Athens 1985; D. Anoyatis-Pelé, *Connaissance de la population et de productions de la Morée à travers un manuscrit anonyme de la fin du XVIIIe siècle*, Athènes 1987; K. Dokos – G. Panagopoulos, *To Venetiko ktimatologio tis Vostitsas*, Athens 1993; A. G. C. Savvides, "Late Byzantine and Western Historiographers on Turkish Mercenaries in Greek and Latin Armies", *The Making of Byzantine History* (ed. R. Beaton – Ch. Rouché),

Aldershot 1993, s. 122-136; a.mlf., "The Morea and Islam, 8th-15th Century: A Survey", *Journal of Oriental and African Studies*, II, Athens 1990, s. 47-75; a.mlf. – N. A. Bees, "Mora", *El²* (Ing.), VII, 236-241; N. A. Bees, "Mora", *IA*, VIII, 413-427; N. Clayer, *Mystiques, état et société: Les halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Leiden 1994, s. 201-205, 220-224; J. Mc Carthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, Princeton 1995, s. 9-13; J. Strauss, "Graeco-turcica: Die Muslime in Griechenland und ihr Beitrag zur osmanische literatur", *Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit*, Göttingen 1996, s. 325-351; Gülsün Taneyeli, "Bir Osmanlı Kale-Kentinin Yapımı: Anavarin Örneği", *Doğan Kuban'a Armağan*, İstanbul 1996, s. 85-93; A. Petronotis, "Ottoman Architectural Monuments of Arkadia (Greece)", *Mélanges Prof. Machiel Kiel*, Zaghouan 1999, s. 379-418; Levent Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi* (doktora tezi, 1999). AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Aziz Berker, "Mora İhtilâli Tarihçesi veya Penah Efendi Mecmuası", *TV*, II (1943), s. 63-80, 153-160, 228-240, 309-320, 385-400, 473-480; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 205-230; G. C. Miles, "Byzantium and the Arabs, Relations in Crete and the Aegean Area", *Dumbarton Oaks Papers*, sy. 18, Washington 1964, s. 3-32; Sevim Üngün, "Vahid Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi", *TD*, XV/20 (1965), s. 101-116; XVI/21 (1966), s. 63-82; XVII/22 (1967), s. 169-180; Nejat Göyünç, "Mora'da Osmanlı-Türk İnşa Faaliyetleri", *GDAAD*, I (1972), s. 13-18; M. Wagstaff, "War and Settlement Desertion in the Morea 1685-1830", *Transactions of the Institute of British Geographers*, sy. 3 (1978), s. 295-308; N. Beldiceanu – I. Beldiceanu-Steinherr, "Recherches sur la Morée (1461-1512)", *Südoest-Forschungen*, XXXIX, München 1980, s. 17-74; a.mlf.ier, "Corinth et sa région en 1461 d'après le registre TT 10", a.e., XLV (1986), s. 37-59; E. Frangakis – M. Wagstaff, "Settlement Pattern Change in the Morea, 1700-1830", *Byzantine and Modern Greek Studies*, XI, Oxford 1987, s. 163-192; D. Joksimović, "Morejski Rat (1684-99)", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1965, VI, 161-162.

MACHIEL KIEL – JOHN ALEXANDER

MORALI ALİ EFENDİ

(bk. SEYYİD ALİ EFENDİ).

MORAVCSIK, Gyula

(1892-1972)

Macar tarihçisi ve Bizantinolog.

29 Ocak 1892'de Budapeşte'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne girdi. 1910-1914 yıllarında Macar, Yunan ve Latin filolojisi derslerine devam etti. Aynı zamanda, Eötvös Collegium'da

MORAVCSİK, Gyula

Türklük bilimi alanında önemli eserleri ve 1912'de *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* başlığı altında yayımlanan yazısıyla ün kazanmış Macar dil bilgini Zoltán Gombocz yönetiminde çalıştı. Gombocz'un etkisi altında Bizans-Macar ve Bizans-Türk kavimleri (Onoğurlar, Peçenekler, Hazarlar, Kumanlar, Osmanlılar) arasındaki ilişkileri ele alan kaynaklara ilgi duymaya başladı ve bu alanda çalışmalarını derinleştirdi. 1911'de birkaç ay Roma'da çalıştı. 1913'te Paris'te Ecole Normale Supérieure'de ve Münich'te araştırmalarda bulundu. 1915'te I. Dünya Savaşı'nda Rus cephesinde esir düştü; Macar esirlerle beraber Sibirya'ya sürülerek beş yıl Krasnoyarsk ve Irkutsk civarında kaldı. 1920'de anavatanına döndükten sonra 1920-1923 yılları arasında Budapeşte'de lise öğretmenliği yaptı. 1924'ten itibaren Eötvös Collegium'da görev aldı. Aynı yıl Budapeşte Üniversitesi'nde Yunan filolojisi doçentliği sınavını kazandı. 1936'da bu üniversitede Bizantinioloji profesörlüğüne tayin edildi ve 1967'ye kadar bu görevini sürdürdü. 1945'te Macar İlimler Akademisi asıl üyeliğine getirildi, İlkçağ Bilimi Derneği başkanı oldu. Moravcsik'in Bizantinioloji alanındaki çalışmaları uluslararası bilim çevrelerinde takdirle karşılandı. Bavyera İlimler Akademisi, Bulgaristan İlimler Akademisi, Avusturya İlimler Akademisi muhabir üyeliğine seçildi. Atina Akademisi, Almanya İlimler Akademisi, Sırp İlimler Akademisi, Türk Tarih Kurumu ona onur üyeleri arasında yer verdi. Atina Üniversitesi ayrıca kendisini fahri doktorlukla ödüllendirdi. 10 Aralık 1972'de öldü. Doğumunun 100. yıl dönümünde çalışma arkadaşları, dostları ve öğrencileri Moravcsik için bir anma kitabı yayımladılar: *Byzance et ses voisins. Mélanges à la mémoire de Gyula Moravcsik à l'occasion du centième anniversaire de sa naissance* (ed. Olajos Terézia, Szeged 1994).

Eserleri. Moravcsik'in çeşitli dillerde yayımladığı kitap ve makalelerin toplam sayısı 300 civarındadır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *A magyar történet bizánci forrásai* (Macar tarihinin Bizans kaynakları) (Budapest 1934). 2. *Byzantinoturca* (Budapest 1942-1943). Türklük bilimi bakımından önemli bir katkı niteliği taşır. İki cilt olan kitabın I. cildinde (*Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türk-völker*) Türk kavimlerinin tarihine dair Bizans kaynakları ele alınmıştır. II. ciltte

(*Sprachreste der Türk-völker in den byzantinischen Quellen*) Bizans kaynaklarında mevcut, Türkçe'den geçen çeşitli unsurlar konu edilmiş, Türkçe ve Macarca alıntılar, adlar, unvanlar, kelimeler ve Bizanslılar'ın bu halklara ilişkin gözlemleri toplanmıştır. Eserin gözden geçirilmiş ikinci baskısı 1958'de Berlin'de, üçüncü baskısı 1983'te Leiden'de gerçekleştirilmiştir. 3. *De administrando imperio* (Budapest 1949). Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogenetos'un Macarlar'ın eski tarihi bakımından önemli bilgiler ihtiva eden Yunanca eserinin R. J. H. Jenkins'in İngilizce tercümesiyle birlikte tenkitli neşridir. Eser *A birodalom kormányzás* başlığıyla Macarca'ya çevrilmiştir (Budapest 1950). 4. *Bizánc és a magyarság* (Budapest 1953). Müellifin Bizanslılar'la Macarlar arasındaki ilişkilere dair araştırmalarının sonuçlarını ortaya koyar. Aynı konuda 1956'da *Die byzantinische Kultur und das mittelalterliche Ungarn* (Berlin) başlıklı kitabı, 1965'te *Hungary and Byzantium in the Middle Ages* (Cambridge) adlı eseri yayımlanmıştır. 5. *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai* (Budapest 1984). Macarlar'ın tarihine ilişkin Bizans kaynaklarını tanıtır ve önemli parçalarını Macarca çevirisini verir. Moravcsik'in 1967'ye kadar çıkan makalelerinin başlıcaları *Studia Byzantina* adlı kitapta toplanmıştır (Budapest 1967).

BİBLİYOGRAFYA :

J. Harmatta, "Byzantium and the Ancient Hungarians: The Life-Work of Gyula Moravcsik", *Byzance et ses voisins. Mélanges à la mémoire de Gyula Moravcsik à l'occasion du centième anniversaire de sa naissance* (ed. O. Terézia), Szeged 1994, s. 7-10; a.m.f., "Dr. Moravcsik Gyula", *MTA II. Oszály Közleményei*, XXI, Budapest 1972, s. 295-299; R. Benedicty, "Die literarische Tätigkeit von Gy. Moravcsik", *Acta Antiqua Hungaricae*, X, Budapest 1962, s. 295 vd.; G. Székely, "Moravcsik Gyula", *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Lorando Eötvös nominatae. Sectio Historica*, XIV, Budapest 1973, s. 359-364; V. Beşevliev, "Gyula Moravcsik", *EB*, X (1973), s. 147-148.

PERI BENEDEK

MORDTMANN, Andreas David

(1811-1879)

Alman şarkiyatçısı.

Hamburg'da doğdu. Johanneums isimli meşhur bir okulda öğrenime başladı ve burada klasik dillerdeki yeteneğiyle dikkat çekti. 1829 yılında babasının ölümü

üzerine bir ilkokulda yardımcı öğretmen oldu ve bir süre özel dersler verdi. Daha sonra Kuzey Alman Konfederasyonu'na bağlı Hamburg Federe Devleti diplomatlarından Karl Sievenking'in yardımı ile önce Hamburg Senatosu'nda, 1840'ta Hamburg Şehir Kütüphanesi'nde görev aldı. Burada, birçok Avrupa dilinin yanında Arapça'yı da çok iyi bildiğinden coğrafyacı Karl Ritter'in tavsiyesiyle İstahri'nin *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*'inin J. H. Möller tarafından tıpkıbasımı yapılan (Gotha 1839) muhtasar bir nüshasını *Das Buch der Länder* başlığıyla Almanca'ya tercüme etti (Hamburg 1845). Çok başarılı bulunan bu çeviriyi doktora çalışması sayan Kiel Üniversitesi Felsefe Fakültesi kendisine doktor unvanı verdi. Aynı yıl diplomat Sievenking'in gayretleriyle İstanbul konsolosluğuna tayin edildi ve Prusya'nın Almanya'da birliği sağlamasına kadar bu görevini sürdürdü. 1860'ta yeni kurulan Ticaret Mahkemesi'nde hâkimlik yapmaya başlayarak Osmanlı Devleti'nin hizmetine girdi. 1872-1873 yıllarında İstanbul'da yayımlanan Alman taraftarı *Phare du Bosphore* gazetesinin yayın müdürlüğünü ve başyazarlığını yaptı. 1877'de Maarif Nâzırı Münif Paşa tarafından Mekteb-i Mülkiyye'nin coğrafya hocasına tayin edilinceye kadar herhangi bir görev almayarak kendisini ilmi ve edebî çalışmalara verdi. 31 Aralık 1879 tarihinde geçirdiği bir kalp krizi sonucu İstanbul'da öldü ve Feriköy Protestan Mezarlığı'na gömüldü. Mordtmann, başta Deutsche Morgenländische Gesellschaft ve Royal Asiatic Society olmak üzere çok sayıda uluslararası ilmi dernek ve akademinin üyesiydi.

Mordtmann'ın ilmi faaliyetleri esas itibarıyla üç alanda yoğunlaşmıştır. Bunların birincisi Anadolu'da yaptığı seyahatlerdir. Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezecek gördüklerini geniş bir şekilde kaydet-

Andreas David Mordtmann